

КОРРУПЦИЯГА ҚАРШИ КУРАШДА ХУДУДИЙ ЧОРА- ТАДБИРЛАРНИНГ ИШЛАБ ЧИҚИШДА ЭЪТИБОР БЕРИЛАДИГАН АЙРИМ МАСАЛАЛАР

Турсунбеков Худайберди

Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратураси

Академияси магистратураси

“Коррупцияга қарши курашиш”

йўналиши тингловчиси

АННОТАЦИЯ

Мақола коррупцияга қарши курашда ҳудудий чора-тадбирларни ишлаб чиқишда эътибор бериладиган айрим масалалар таҳлил қилинган.

Калим сўзлар: коррупция, коррупцияга қарши курашиш, ҳудудий чора-тадбирлар, норматив-ҳуқуқий ҳужжат, коррупциявий омиллар, коррупцияга қарши экспертиза.

АННОТАЦИЯ

В статье анализируются некоторые вопросы, которые будут учитываться при разработке региональных мер по борьбе с коррупцией.

Ключевые слова: коррупция, борьба с коррупцией, региональные меры, нормативный правовой акт, коррупциогенные факторы, антикоррупционная экспертиза.

ABSTRACT

The article analyzes some issues that will be taken into account when developing regional anti-corruption measures.

Keywords: corruption, fight against corruption, regional measures, normative legal act, corruption factors, anti-corruption expertise.

КИРИШ

Коррупция – бу жамиятни турли йўللار билан исканжага оладиган даҳшатли иллат. Коррупция демократия ва ҳуқуқ устуворлиги асосларига путур етказди, инсон ҳуқуқлари бузилишига олиб келади, бозорлар фаолиятига тўсқинлик қилади, ҳаёт сифатини ёмонлаштиради ва одамлар хавфсизлигига таҳдид соладиган уюшган жиноятчилик, терроризм ва бошқа ҳодисалар илдиз отиб, гуллаши учун шароит яратиб беради.

Коррупция муаммоси сиёсий тузилиши ва иқтисодий ривожланиш даражасидан қатъи назар, замонавий дунёнинг барча мамлакатларига хосдир.

Коррупциявий фаолият доимо давлатдаги ички ҳодиса ёки ҳар бир мамлакат учун “Ўз Ватанининг шахсий муаммоси” сифатида қаралган.

Аммо XX-асрнинг охирига келиб, жаҳон сиёсий жараёнларининг глобаллашуви билан бирга коррупция халқаро тусга кириб, ҳал қилиш учун жаҳон ҳамжамиятининг консолидациялашган позициясини талаб қиладиган муаммога айланади. Буни тасдиғи сифатида БМТнинг Коррупцияга қарши конвенциянинг муқаддимасида – коррупция эндиликда локал муаммодан бутун жамият ва барча мамлакатлар иқтисодиётига дахл қиладиган ва бу билан коррупциянинг олдини олиш ва унга қарши курашиш соҳасида халқаро ҳамкорликнинг жуда муҳим аҳамиятини белгилайдиган трансмиллий ҳодисага айланганлигини кўришимиз мумкин¹.

Ўз тарихида ҳокимият органларида коррупцияга дуч келмаган давлат мавжуд эмас. Шу билан бирга, айрим мамлакатлар учун коррупцияга қарши курашиш вазифаси ниҳоятда долзарб бўлса, бошқалар учун эса ҳокимият тузилмаларида илдиз отган коррупция фактининг ўзи (шунингдек, унинг жамият ҳаётининг бошқа соҳаларида намоён бўлиши) қандайдир даҳшатли ва ман этилган нарса сифатида қаралмайди. Баъзи давлатларда коррупция амалга ошириляётган ислохотларни фалаж қиладиган ва ривожланишни секинлаштиради, бошқаларида эса ҳукуматдаги коррупция ҳолатлари шунчалик кам учрайдики, уларнинг содир этилиши жамият ва ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларни ларзага солади. Содда қилиб айтганда, коррупциянинг нафақат даражаси, балки унга муносабат ҳам урф-одатлар, анъаналар, иқтисодий тараққиёт даражаси, давлатда сиёсий эркинликларнинг мавжудлиги ва бошқа кўплаб шартларга қараб фарқланади.

Айни вақтда давлат бошқарувидаги коррупцияни “Шимол” ва “Жануб” ўртасидаги тенгсизлик, халқаро терроризм ва шу каби инсониятнинг глобал муаммолари билан бир қаторга қўйиш мумкин қийин. Коррупциянинг бу муаммоли жиҳати бироз бошқача характерга эга.

Уни тушуниш учун БМТнинг собиқ Бош котиби Кофи Аннан томонидан коррупциянинг хусусиятига берилган тавсиф² жуда муҳим: “Коррупция жамият ҳаётининг турли соҳаларига ҳалокатли таъсир кўрсатадиган маккор касалликдир. У демократик тамойиллар ва қонун устуворлигига путур этказди, инсон ҳуқуқларининг бузилишига олиб келади, иқтисодиётга зарар этказди, ҳаёт сифатини пасайтиради, уюшган жиноятчилик, терроризм ва инсон

¹ БМТнинг Коррупцияга қарши конвенцияси. <https://lex.uz/docs/1461329>

² В.А.Суханов. Международное сотрудничество в борьбе с коррупцией в органах власти - Москва, 2015.- 186 с.

хавфсизлигига таҳдид соладиган бошқа таҳдидларнинг гуллаб-яшнашига имкон беради”.

Ҳақиқатдан ҳам, ушбу тушунча орқали коррупция, замонамизнинг кўплаб глобал муаммолари учун озукавий муҳит бўлиб, ушбу муаммоларни самарали ҳал қилиш учун ҳалақит берувчи ўзига хос тўсиқ вазифасини бажаради.

Шубҳасиз, давлат ҳокимияти органларидаги коррупция муаммоси бошқарув самарадорлиги билан узвий боғлиқ. Самарадорликни ошириш учун сиёсий қарорларнинг икки томонлама “юқоридан” ва “пастдан” назорат қилиш зарур. Назоратнинг биринчи тури учун давлат бошқарувида тийиб туриш ва мувозанатнинг ривожланган тизими зарур бўлса, иккинчиси учун ривожланган фукаролик жамияти муҳим.

Президент ўз нутқида “Сўнгги беш йилда коррупцияга қарши курашни давлат сиёсати даражасига олиб чиқдик. Шу мақсадда Сенат раиси раҳбарлигида Коррупцияга қарши курашиш Миллий кенгаши ташкил этилди. Бундан ташқари, Коррупцияга қарши курашиш агентлиги ҳам фаол иш олиб бормоқда.

Бундан буён ҳам тараққиёт кушандаси бўлган ушбу иллатга барҳам беришга давлат ва жамиятнинг барча куч ва воситаларини сафарбар этамиз.

Бу борада айбдорларни ҳуқуқий жавобгарликка тортиш билан чекланиб қолмасдан, тизимли превентив чораларни кўриш зарур. Шу асосда коррупциянинг нафақат оқибатларини, балки сабабларини олдиндан бартараф этиш бўйича таъсирчан чоралар амалга оширилади.

Лекин ҳаммамиз яхши тушунамизки, коррупция балосига қарши фақат давлат-ҳуқуқий чоралар билангина курашиб бўлмайди. Бунинг учун бутун жамиятимизда, аввало, ёшлар онгида бу иллатга қарши муросасиз муносабатни шакллантириш, барча соғлом кучларни бирлаштириш ҳал қилувчи аҳамиятга эга”.

МУҲОКАМА ВА НАТИЖАЛАР

Илмий ишимизнинг коррупцияга қарши курашиш сиёсатини амалга ошириш воситаларига алоҳида тўхтатлиб ўтсак.

Коррупцияга қарши курашиш, уни юзага келтирувчи сабаб ва шарт-шароитларни бартараф этишга қаратилган узоқ муддатли давлат сиёсатининг асосий воситаси бу коррупцияга қарши курашиш миллий стратегияси ҳисобланади. Миллий стратегияси бошқарув ва давлат тузилиши шакллари ҳисобга олиши, ҳокимиятнинг миллий, минтақавий ва ҳудудий даражаларини

қамраб олади. Ҳар қандай давлатнинг коррупцияга қарши миллий стратегияси ташкилий, иқтисодий, ҳуқуқий, ахборот ва кадрлар салоҳиятини доимий равишда такомиллаштириладиган чора-тадбирлар тизими бўлиши керак.

Коррупцияга қарши кураш стратегияси – бу давлат ва жамият томонидан ушбу давлат томонидан қабул қилинган конституциявий тузум асослари доирасида коррупцияга олиб келадиган ҳамда жамият ҳаётининг турли соҳаларида коррупцияни озиклантирадиган сабаблар ва шарт-шароитларни бартараф этиш ёки минималлаштириш учун ҳар томонлама ва тизимли чора-тадбирларни ишлаб чиқиш ва доимий равишда амалга оширишдан иборат.

Коррупцияга қарши миллий стратегия тамойилларига қуйидагиларни киритиш мумкин:

1) коррупцияни давлат хавфсизлигига тизимли таҳдид солувчи хавф деб тан олиш. Мазкур иллатга қарши курашиш элементлари аввалдан ҳам миллий қонунчилигимизнинг айрим ҳужжатларида акс этган бўлсада, коррупцияни мамлакатимиз тараққиёти учун асосий хавфлардан бири эканлиги тан олинмаган ва унга қарши курашиш асосан ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларнинг асосий фаолияти деб қаралган.

2) коррупцияга қарши курашишнинг тизимлилиги. “Олдини олиш» ва «профилактика» тушунчаларининг маъноси бир бирига жуда яқин. Шу билан бирга коррупцияга қарши курашиш миллий стратегиясида коррупцияга қарши кураш масаласининг ажратиб олиниши уни фақат Жиноят кодекси ҳамда алоҳида ҳуқуқни муҳофаза қилувчи ёки хавфсизлик органларининг ҳаракатлари ҳажми билан чегараланиб қолмайди. Миллий стратегия коррупция барча ҳолатларининг таъсирини камайтириш (минималлаштириш) ёки йўқ қилишни таклиф қилади. Коррупцияга қарши миллий стратегия давлатнинг коррупцияга қарши курашишга қаратилган узоқ муддатли ва ҳар томонлама характерга чора-тадбирлар тизимини таклиф қилади. Бу билан коррупция амалиётига коррупцияга қарши курашиш тизими қарама-қарши қўйилади.

3) коррупцияга қарши сиёсатнинг узоқ муддатли характерга эга эканлигини инобатга олиб, коррупцияга қарши асосий чора-тадбирларнинг узлуксизлиги таъминланганлиги. Дарҳақиқат айрим коррупцияга қарши вазифа ва чора-тадбирларни амалга ошириш учун узоқ муддат талаб этилади. Масалан, жамиятда коррупциявий хулққа нисбатан тоқатсизлик муносабатини шакллантириш бир ой ёки бир йил оралиғида эришиб бўлмайди ва фуқароларнинг бир неча авлоди билан тегишли тадбирларни олиб боришни тақозо этади.

4) коррупцияга қарши қоидаларнинг қонун, миллий стратегия, давлат дастурлари, норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар ва ҳаттоки маҳаллий ижро ҳокимияти органларининг ҳужжатлари билан билан мувофиқлаштириб олинганлиги. Бу масала мамлакатда коррупция даражасини камайитиришга қаратилган қоидаларнинг давомийлигини таъминлашга хизмат қилиб, аксинча қоидаларда қарама-қаршиликни олдини олишга ва ҳуқуқ тизимининг бутунлиги таъминлашга хизмат қилади.

“Коррупцияга қарши курашиш тўғрисида”ги Қонуннинг 6-моддасида³ коррупцияга қарши курашиш соҳасидаги давлат сиёсати **давлат дастурлари ва бошқа дастурлар асосида** амалга оширилади, ушбу дастурлар Қонун қоидалари самарали ижро этилишини таъминлаш, коррупциянинг ҳолати ҳамда тенденцияларидан келиб чиққан ҳолда коррупцияга қарши курашиш бўйича **комплекс ва тизимли чора-тадбирлар** кўриш мақсадида ишлаб чиқилади ҳамда амалга оширилади, деб белгиланган.

Миллий қонунчилик ҳужжатлари ва ҳуқуқни қўллаш амалиётида дастурлар турли номларда, масалан “режа”, “дастур”, “давлат дастури”, “комплекс режа”, “чора-тадбирлар”, “йўл харитаси” ва бошқа номлар билан ишлатилмоқда.

Бироқ, мазкур “дастурлар”нинг асл маъносини билиш учун ва тўғри қўллаш учун уларнинг луғавий маъноларини кўриб чиқишимиз керак.

Масалан, “Ўзбек тилининг изоҳли луғати”⁴ да “дастур”, “программа”, “режа”, “чора”, “комплекс”, “стратегия” каби сўзларнинг изоҳлари берилган.

Дастур (ф. – *йўл-йўриқ, кўрсатма, тартиб-қоида*) – муайян мақсад, иш-ҳаракат ёки тадбирнинг олдиндан белгилаб чиқилган йўл-йўриғи, уни амалга оширишнинг тартиби, қонун-қоидаси; программа каби маъноларни англатади⁵.

Ўзбекистон Республикасининг “Норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар тўғрисида”ги Қонунида⁶ “Дастур” (Йўл харитаси)га берилган тушунчага кўра, дастур у ёки бу соҳадаги давлат сиёсатининг мақсадларига эришилишини таъминлайдиган тадбирлар (вазифалар, амалга ошириш муддатлари, молиялаштириш манбалари ва масъул ижрочилар бўйича ўзаро боғлиқ бўлган тадбирлар) ва механизмлар тизимини белгилайдиган ҳужжатдир.

³ <https://lex.uz/docs/3088008>

⁴ “Ўзбек тилининг изоҳли луғати”, А.Маддиевнинг таҳрири остида, “Ўзбекистон миллий энциклопедияси” давлат илмий нашриёти, Тошкент.

⁵ https://n.ziyouz.com/books/uzbek_tilining_izohli_lugati/O'zbek%20tilining%20izohli%20lug'ati%20-%20D.pdf

⁶ <https://lex.uz/docs/5378966>

Программа (юн. *programma* – эълон; кўрсатма, йўл-йўриқ) – дастлабки мазмуни “Дастур” сўзи билан айнан бўлсада, иккинчи мазмунда ҳукумат, сиёсий партия, жамоат ташкилоти ёки айрим давлат, жамоат арбоби томонидан мўлжалланган асосий вазифа ва мақсадлар баён қилинган ҳужжат деб тушунилади⁷.

Режа (ф. *kir ёйиладиган ип, арқон; саф, қатор*) – бирор ишни тартиби билан ўз вақтида бажариш олдиндан белгилаб олинган аниқ ёки тахминий мўлжал маъносига эга⁸.

Интернет тармоғидаги Википедияда программа атамаси (юн. *про - олд, ўрақца - ёзув*) “олдиндан қайд этилган”, яъни белгилаб қўйилган ҳаракатларнинг кетма-кетлиги маъносини англатади. Мазкур тушунча алгоритм тушунчаси билан узвий боғлиқ деб кўрсатилган⁹.

М.Ю.Спичкин ўзининг “Муниципал даража коррупцияга қарши курашиш” мавзусидаги малакавий битирув ишида¹⁰ дастур ва режа атамаларига изоҳ бериб, уларни бир-биридан фарқларини ёритиб беради.

Хусусан, “Дастур (программа) – бу аниқ мақсадга эришишга йўналтирилган, самарадорлик кўрсаткичлари билан таъминланган ўзаро боғлиқ тадбирлар мажмуасидир.

Унинг фикрича, режадан фарқли ўлароқ, дастур мураккаб тузилишга эга бўлиб, у тахлилий бўлим, ресурсларни баҳолаш, мақсад ва вазифаларнинг батафсил тавсифи мавжудлигини назарда тутати. Дастурнинг чора-тадбирлари мураккаброқ бўлиб, алоҳида бўлимлар кичик дастурлар сифатида ажратилади ва вақт бўйича параллел равишда амалга оширилиши мумкин. Улар мақсадлар таркибига мос келади ва амалга оширишнинг баҳоладиган самарадорлик кўрсаткичларига эга. Дастурда уни амалга ошириш ва назорат қилиш механизми тавсифланади, шунингдек айрим ҳолатларда унда барқарорлик ва ташқи хавфларни баҳолаш кўрсатилади.

Чора (ф. – *ёрдам бериш йўли; дори-дармон; пул; қутулиш йўли*) – дастлабки маъноси бирор ишни, мақсадни амалга ошириш рўёбга чиқариш ёки унинг олдини олиш учун пухта ўйлаб тузилган, ишлаб чиқилган тадбирлар мажмуи; илож, тадбирни¹¹ англатади.

⁷ https://n.ziyouz.com/books/uzbek_tilining_izohli_lugati/O'zbek%20tilining%20izohli%20lug'ati%20-%20P.pdf

⁸ https://n.ziyouz.com/books/uzbek_tilining_izohli_lugati/O'zbek%20tilining%20izohli%20lug'ati%20-%20R.pdf

⁹ <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%BC%D0%B0>

¹⁰ <http://elar.uspu.ru/bitstream/uspu/9792/2/Spichkin.pdf>

¹¹ https://n.ziyouz.com/books/uzbek_tilining_izohli_lugati/O'zbek%20tilining%20izohli%20lug'ati%20-%20Ch.pdf

Тадбир (*а.* – бошқариш, идора қилиш; тежамкорлик; чора, илож, йўл-йўриқ; ҳаракат тарзи) – амалга ошириш, рўёбга чиқариш учун йўл-йўриқ ва чора¹².

Комплекс (*лот. complexus* – алоқа, боғланиш; қўшиб, қамраб олиш) – бир бутунни ташкил қилувчи нарсалар, ҳодисалар, белги-хусусиятлар мажмуи, йиғиндиси¹³.

Википедиядаги “комплекс” сўзига берилган изоҳда (*лот. complex* – алоқа, боғлиқлик; *лот. complexus* – боғланиш) – умумий мақсадга қаратилган ва маълум бир умумий мақсадга жавоб берадиган бир нарсанинг умумий, биттага бирлашган тизими¹⁴, – деб қайд этилган бўлиб, комплекс сўзини инсоният ҳаётининг турли соҳаларида сўз бирикмаси сифатида фойдаланиш мумкин.

Стратегия (*юн. strategia* = *stratos* – қўшин + *ago* – бошлаб бораман) – кўчма маънода ижтимоий сиёсий курашга раҳбарлик қилиш санъати, шунингдек, умуман, бошқарувни тўғри ва истиқболли режалаштириш санъати¹⁵ каби маъноларни англатади.

Ўзбекистон Республикасининг “Норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар тўғрисида”ги Қонунида “стратегия” мамлакат ёки муҳим тармоқларни ўрта ва узоқ муддатли истиқболда ривожлантиришнинг энг асосий йўналишларини белгилайган ҳужжат эканлиги қайд этилган¹⁶.

Википедиядаги эркин энциклопедияда **стратегия** атамасига берилган тушунчада стратегия (*қад. юн. στρατηγία* – саркарда санъати) – ҳарбий ишларда умумий ва деталлаштирилмаган режа, узоқ муддатларни, мураккаб мақсадларга эришиш усуллари қамраб олган маъноларни англатиши, кейинчалик ушбу тушунча инсоннинг бирор бир фаолиятига қўлланила бошлаганлиги қайд этилган¹⁷. Стратегиянинг вазифаси асосий мақсадга эришиш учун мавжуд бўлган ресурслардан самарали фойдаланиш ҳисобланади. Яъни, ҳаракат усули сифатида стратегия айниқса асосий мақсадга бевосита эришиш учун етарли ресурслар мавжуд бўлмаган вазиятда зарур бўлади.

Юқорида келтирилган атамалар изоҳидан келиб чиқиб, коррупцияга қарши курашишда миллий даражада ёки ҳудудий, маҳаллий, соҳавий, идоравий

¹² https://n.ziyouz.com/books/uzbek_tilining_izohli_lugati/O'zbek%20tilining%20izohli%20lug'ati%20-%20T.pdf

¹³ https://n.ziyouz.com/books/uzbek_tilining_izohli_lugati/O'zbek%20tilining%20izohli%20lug'ati%20-%20K.pdf

¹⁴ <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%BE%D0%BC%D0%BF%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%81>

¹⁵ https://n.ziyouz.com/books/uzbek_tilining_izohli_lugati/O'zbek%20tilining%20izohli%20lug'ati%20-%20S.pdf

¹⁶ <https://lex.uz/docs/5378966>

¹⁷ <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D0%B8%D1%8F>

даражаларда қўйилган мақсадларга қараб, улардан қуйидагича фойдаланишга қаратилган фикрларни юритишимиз мумкин.

- **миллий даражада узоқ ва ўрта муддатлар учун қабул қилинадиган коррупцияга қарши курашиш бўйича чора-тадбирларга** – стратегия ёки миллий стратегия (масалан, 2015-2025 йиллар учун Қозоғистон Республикасининг коррупцияга қарши курашиш стратегияси¹⁸, Буюк Британиянинг 2017-2022 йиллар учун Коррупцияга қарши курашиш стратегияси¹⁹, Эстонияда 2013-2020 йилларда коррупцияга қарши курашиш бўйича стратегия²⁰, АҚШнинг 2021 йилдаги Коррупцияга қарши стратегияси²¹, Россия Федерациясида Коррупцияга қарши курашиш миллий стратегияси²² ва ҳ.к.);

- **миллий даражада ўрта ва қисқа муддатлар учун қабул қилинадиган коррупцияга қарши курашиш бўйича чора-тадбирларга** – давлат дастури, миллий дастур, миллий режа (масалан, Ўзбекистонда – 2017-2018 йилларга мўлжалланган коррупцияга қарши курашиш бўйича давлат дастури²³, Коррупцияга қарши курашиш бўйича 2021-2022 йилларга мўлжалланган давлат дастури²⁴, 2015-2025 йиллар учун Қозоғистон Республикасининг коррупцияга қарши курашиш стратегиясини амалга ошириш бўйича 2018-2020 йиллар учун чора-тадбирлар режаси²⁵, Россия Федерациясида – 2021-2024 йилларга мўлжалланган коррупцияга қарши курашиш миллий режаси²⁶ ва ҳ.к.);

- **худудий (минтақавий) даражада қабул қилинадиган коррупцияга қарши курашиш бўйича чора-тадбирларга** – чора-тадбирлар дастури, “Йўл харитаси” (масалан, Тошкент вилоятида 2021 йилда коррупцияга қарши курашиш бўйича йўл харитаси, Тошкент вилоятида коррупцияга қарши курашиш, бюджет маблағларининг ҳамда ерларнинг талон-торож қилинишининг олдини олиш тизимини такомиллаштириш бўйича 2022 йилга мўлжалланган йўл харитаси, Красноуфимск шаҳар округида (РФ) 2021-2023

¹⁸ Қозоғистон Республикаси Президентининг расмий сайти. https://www.akorda.kz/ru/legal_acts/decrees/ob-antikorrupcionnoi-strategii-respubliki-kazahstan-na-2015-2025-gody

¹⁹ <https://www.gov.uk/government/publications/uk-anti-corruption-strategy-2017-to-2022>

²⁰ https://www.korruptsioon.ee/sites/www.korruptsioon.ee/files/elfinder/dokumendid/strategiya_po_borbe_s_korrupciey_v_2013-2020_gg.pdf

²¹ <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2021/12/United-States-Strategy-on-Countering-Corruption.pdf>

²² <https://rg.ru/documents/2010/04/15/nacstrategiya-dok.html>

²³ <https://lex.uz/docs/3105125>

²⁴ <https://lex.uz/docs/5495529>

²⁵ Қозоғистон Республикаси Президентининг расмий сайти. https://www.akorda.kz/ru/legal_acts/decrees/ob-antikorrupcionnoi-strategii-respubliki-kazahstan-na-2015-2025-gody

²⁶ <https://base.garant.ru/402619978/>

йиллар учун коррупцияга қарши курашиш бўйича чора-тадбирлар режаси²⁷, Ирбит шаҳар ҳокимлигининг 2021-2023 йилларга мўлжалланган коррупцияга қарши кураш бўйича ҳаракатлар режаси²⁸ ва ҳ.к.);

- **соҳавий даражада қабул қилинадиган коррупцияга қарши курашиш бўйича чора-тадбирларга** – чора-тадбирлар режаси, чора-тадбирлар дастури, Йўл харитаси ва ҳ.к. (масалан, Коррупцияга қарши курашиш миллий кенгаши мажлисининг 05.04.2022 йилдаги 7-сонли баённомаси²⁹ билан тасдиқланган “Капитал қурилиш соҳасида “Коррупциясиз соҳа” лойиҳасини амалга ошириш юзасидан 2022-2023 йилларга мўлжалланган “Йўл харитаси”, Олий таълим соҳасида “Коррупциясиз соҳа” лойиҳасини амалга ошириш юзасидан 2022-2023 йилларга мўлжалланган “Йўл харитаси”, Соғлиқни сақлаш тизимида “Коррупциясиз соҳа” лойиҳасини амалга ошириш юзасидан 2022-2023 йилларга мўлжалланган “Йўл харитаси”, Давлат харидлари соҳасида “Коррупциясиз соҳа” лойиҳасини амалга ошириш юзасидан 2022-2023 йилларда мўлжалланган “Йўл харитаси”, Давлат органлари ва ташкилотлари ҳамда маҳаллий ҳокимликларда коррупциянинг олдини олиш ва унга қарши курашиш борасида амалга ошириладиган чора-тадбирлар бўйича “Йўл харитаси” ва ҳ.к.);

- **идоравий даражада қабул қилинадиган коррупцияга қарши курашиш бўйича чора-тадбирларга** – режа, дастур, дастур, йўл харитаси ва ҳ.к. (масалан, Коррупцияга қарши курашиш бўйича республика идоралараро комиссияси раиси ва Транспорт вазири томонидан 15.03.2020 йилда тасдиқланган “Ўзбекистон Республикаси Транспорт вазирлиги тизимида 2020 йилда коррупцияга қарши курашишни такомиллаштириш бўйича “Йўл харитаси”, Ўзбекистон Республикаси адлия вазирининг 20.02.2019 йилдаги 63-сон буруғи билан тасдиқланган Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги тизимида коррупцияга қарши курашиш дастури³⁰, Коррупцияга қарши курашиш бўйича Давлат божхона қўмитасининг 2021-2022 йилларга мўлжалланган Дастури³¹ ва ҳ.к.).

Илмий жиҳатдан чора-тадбирларни амалга оширишда дастур усулидан фойдаланиш қуйидаги асосий афзалликларини эътироф этиш мумкин:

²⁷ <https://go-kruf.midural.ru/article/show/id/10197>

²⁸ https://moirbit.ru/obschestvo/obschestvennaya_bezopasnost/protivodeystvie_korrupsii/plan_protivodeystviya_korrupsii/

²⁹ Коррупцияга қарши курашиш агентлиги расмий сайти. <https://anticorruption.uz/uzc/item/milliy-kengash-hujjatlari>

³⁰ Адлия вазирлиги расмий сайти. <https://minjust.uz/uz/anticorruption/documents/>

³¹ Давлат божхона қўмитаси расмий сайти. https://customs.uz/uploads/390d852a-3b8f-5ad3-266e-382a39d414e3_media.pdf

- муаммони ҳал қилиш, мақсад ва вазифаларга эришишнинг комплекслиги;
- вақт, молиявий ва инсон ресурсларининг концентратциялашгани;
- чора-тадбирлар устуворлиги, кетма-кетлиги ва уларни амалга ошириш муддатлари белгиланганлиги;
- аниқ кетма-кетликдаги якуний мақсадга эришишга қаратилган дастурда назарда тутилган ҳар хил характердаги тадбирларнинг интеграцияси таъминлангани;
- дастур йўналишлари бўйича ишлаб чиқиладиган комплекс чора-тадбирларнинг мавжуд ва режалаштириладиган молиявий ресурслар билан ўзаро боғланганлиги;
- бюджет маблағларидан самарали фойдаланиш;
- соҳани янада ривожлантириш учун зарур қулай шарт-шароитлар яратилгани.

Ҳудудий даражада коррупцияга қарши курашиш бўйича чора-тадбирларни режалаштириш ва дастурий жиҳатдан расмийлаштиришга ягона ёндашув мавжуд эмас (ҳужжатларнинг номлари - режалар ва дастурлар; ва уларнинг амал қилиш хронологик муддати - узоқ муддатли, ўрта муддатли, қисқа муддатли ва аниқ чора-тадбирлар мажмуи – сон ва сифат). Шу муносабат билан, маҳаллий давлат ҳокимияти органлари томонидан коррупцияга қарши курашишни режали ва дастурий жиҳатдан тартибга солишнинг мақбул ҳудудий модели сифатида, стратегик характердаги дастурларни қабул қилиш ва уларнинг ижросини жорий режалар аниқ ижро механизмларини кўрсатган ҳолда режалаштириш таклиф этилади.

“Коррупцияга қарши курашиш тўғрисида”ги Қонунининг 8-1-моддасида жойларда коррупциянинг олдини олишга қаратилган ҳудудий дастурлар ишлаб чиқиши ва амалга оширилишини ташкил этиш Ўзбекистон Республикаси Коррупцияга қарши курашиш агентлигининг коррупцияга қарши курашиш соҳасидаги ваколатларига киритилган³².

Бироқ, Қонунда Ҳудудий кенгашларнинг ваколатлари, шу билан бирга қайси орган томонидан коррупциянинг олдини олишга қаратилган ҳудудий дастурлар ишлаб чиқиши ва амалга оширилишини ташкил этиши кўрсатилмаган.

³² <https://lex.uz/docs/3088008>

Мазкур масала Коррупцияга қарши курашиш миллий кенгаши мажлисининг 19.08.2021 йилдаги 4-сонли баённомасига 2-илоvasи билан тасдиқланган “Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ва Тошкент шаҳар Коррупцияга қарши курашиш ҳудудий кенгашлари тўғрисида”ги Низомда Ҳудудий кенгашнинг асосий вазифаларига коррупцияга қарши курашиш соҳасидаги давлат ва бошқа дастурларнинг амалга оширилишини ташкил этиш юклатилган.

Шу билан бирга, мазкур намунавий низомнинг 5-бандида Ҳудудий кенгашга жойларда коррупциянинг олдини олишга қаратилган ҳудудий дастурлар ишлаб чиқиш ва уни амалга ошириш мажбурият тарзида юклатилган.

Шуни қайд қилиш керакки, маҳаллий давлат ҳокимияти органлари томонидан коррупцияга қарши дастурлар ва режаларни ишлаб чиқиш ва амалга ошириш жуда машаққатли ва узоқ давом этадиган жараён бўлиб, улар мазмунан турлича ва кўпинча ўхшаш шаклга эга бўлиши бўлиб, бу ҳолат қуйидаги кўплаб омиллар билан боғлиқдир:

1. Ҳудуднинг мақоми (аҳоли сони, ҳудуддаги мансабдор шахслар ва хизматчилар сони);
2. Ҳудуднинг иқтисодий ривожланганлиги;
3. Давлат органлари томонидан ўрнатилган назорат даражаси;
4. Маҳаллий ҳокимият органларидаги ижтимоий-психологик муҳит ва бошқа омиллар.

Коррупцияга қарши кураш режалари ёки дастурлари қоида тариқасида жадвал шаклида ва бир нечта асосий бўлимларга ажратилган ҳолда тузилади:

- коррупцияга қарши курашиш чора-тадбирлари;
- масъул ва қўшимча ижрочилар;
- молиялаштириш манбалари;
- кутилаётган натижа;
- бажариш муддати;

1. Коррупцияга қарши курашиш бўлимларида коррупциянинг олдини олиш ва унга қарши курашишнинг асосий йўналишлари кўрсатилади ва ҳар бир бўлимга тааллуқли бўлган чора-тадбирлар билан мустаҳкамланади.

Бўлимлардаги бундай йўналишлар ва ушбу соҳада амалга ошириладиган чора-тадбирларга қуйидагиларни киритиш мумкин:

1.1. Коррупцияга қарши курашиш бўйича норматив-ҳуқуқий ва ташкилий масалаларни таъминлаш:

- коррупцияга қарши курашиш соҳасида асосий қонунлар ва у билан боғлиқ бўлган қонунчилик ҳужжатлари асосида маҳаллий даражада ишлаб чиқиш ва амалга ошириш;

- коррупцияга қарши курашиш бўйича мақсадли идоравий дастурларни ишлаб чиқиш зарурияти масаласини ўрганиш;

- коррупцияга қарши курашиш соҳасида ваколатли органлар, ҳуқуқни муҳофаза қилиш органлари ва бошқа давлат органлар билан ҳамкорликни таъминлаш масалалари;

- Худудий кенгашлар мажлислари ёки ваколатли органларнинг тезкор йиғилишларда жиноий, маъмурий ва бошқа судларнинг давлат бошқаруви ва маҳаллий давлат ҳокимияти органларининг ноқонуний норматив-ҳуқуқий ҳужжатлари, қарорлари ва ҳаракатлари (ҳаракатсизлиги)ни ҳақиқий эмас деб топиш тўғрисидаги қонуний кучга кирган қарорлари натижалари бўйича ҳуқуқни қўллаш амалиёти масалаларини кўриб чиқиш.

1.2. Коррупцияга қарши курашиш мақсадларида маҳаллий ҳокимият ва давлат бошқаруви органларининг бошқарув фаолиятини такомиллаштириш:

- худудий даражадаги органлар томонидан кўрсатиладиган давлат хизматларининг шаффоф ва очиқ маъмурий регламентларини ишлаб чиқиш;

- коррупция хавфи юқори бўлган давлат хизматларининг реестрини шакллантириш ва юритиш;

- маҳаллий ҳокимият органларининг маҳаллий бюджет ва фонд маблағларининг мақсадли ва самарали сарфланиши юзасидан текширувлар ўтказиш;

- давлат харидларини амалга ошириш соҳасида товар етказиб бериш, ишларни бажариш амалиётни таҳлил қилиш, камчиликларни аниқлаш ҳамда натижалари бўйича давлат эҳтиёжлари учун хизматлар кўрсатиш буюртмаларни жойлаштиришни такомиллаштириш бўйича таклифлар тайёрлаш;

1.3. Кадрлар фаолиятида коррупцияга қарши тадбирларни кучайтириш:

- маҳаллий ижро ҳокимияти ва давлат бошқаруви органлари мансабдор шахслари ва ходимлари томонидан Одоб-ахлоқ қоидалари ва умумэтироф этилган ҳуққ-атвор қоидаларига риоя этилишини мониторинг қилиш ва йиғилишларда муҳокама қилиш;

- маҳаллий ижро ҳокимияти ва давлат бошқаруви органлари ходимларнинг даромадлар, мол-мулк ва мулкый характердаги мажбуриятлар тўғрисидаги маълумотларни белгиланган тартибда тақдим этиш, қонун билан юклатилган

таъқиқ ва чекловларга риоя этилишини назорат ва мониторингини амалга ошириш;

- манфаатлар тўқнашуви ҳолатларини аниқлаш бўйича ишларни олиб бориш;

1.4. Коррупцияга қарши курашиш масалалари бўйича маҳаллий ҳокимият ва давлат бошқаруви органлари, ўзини ўзи бошқариш органлари, ҳуқуқни муҳофаза қилиш органларининг фуқаролар ва фуқаролик жамияти институтлари билан ўзаро ҳамкорлигини таъминлаш:

- маҳаллий ҳокимият ва давлат бошқаруви органларининг фаолияти тўғрисидаги маълумотларни қонунчилик ҳужжатлари талабларига мувофиқ очиқлигини таъминлаш;

- коррупцияга қарши курашувчи, маҳаллий ҳокимият ва давлат бошқаруви органларининг коррупцияга қарши фаолияти мониторинги таҳлили натижаларини очиқ ҳолда жойлаштириш.

Юқоридагилардан ташқари, коррупцияга қарши курашиш бўйича ҳудудий режа ва дастурларда тадбирларнинг янада самарали бўлиши учун қуйидагиларни қўшимча киритиш мумкин.

1) маҳаллий ҳокимият ва давлат бошқаруви органлари, ўзини ўзи бошқариш органлари, бошқа ташкилот ва муассасаларда коррупцияга қарши курашиш соҳасида ҳуқуқий таълимни олиб бориш (маърузалар, семинарлар, маслаҳатлар);

Ушбу тадбирлар давомида коррупцияга оид ҳуқуқбузарликларнинг салбий оқибатлари, қўлланиладиган ёки аниқ мисоллар асосида қўлланилган жазо чоралари, коррупция ҳолатлари бўйича хабар бериш, рағбатлантириш, хизматчилар учун ўрнатилган таъқиқ ва чекловлар, манфаатлар тўқнашуви ҳолатларини тартибга солиш ва бошқа мақсадли маълумотларни етказиш.

2) телевидение, ва радиоэшиттиришлар, махсус интервьюлар, босма оммавий ахборот воситаларида коррупцияга қарши тарғиботни ташкил этиш, коррупциянинг олдини олишга қаратилган ижтимоий рекламаларни жойлаштириш, барча давлат органларининг расмий веб-сайтларида коррупцияга қарши курашиш бўлимларини яратиш ва доимий равишда янгилаб бориш;

Мазкур тадбирлар натижасида давлат ҳокимияти органларида амалга оширилаётган коррупцияга қарши курашиш фаолияти ҳақидаги маълумотлар ушбу органлардан ташқарига, яъни ташқи ижтимоий маконга узатилиши ва

билан фуқаролик жамияти ва давлат ҳокимияти органлари ўртасида ўзаро ахборот алмашинуви амалга оширилади.

Шу билан бирга, фуқаролардан коррупция тўғрисидаги хабарларни қабул қилиш учун давлат органларининг расмий веб-сайтида электрон хабар бериш имконияти яратилади. Бундай хабар бериш воситаларига қисқа телефон рақамлари, ижтимоий тармоқлардаги ботлар имкониятидан ҳам фойдаланиш лозим.

3) Коррупцияга қарши маърифат масалалари бўйича фуқаролар билан “тўғридан-тўғри алоқалар” ташкил этиш, фуқароларни қабул қилиш жойларида “Коррупцияга қарши жамият” ахборот стендларини тайёрлаш ва жойлаштириш.

Давлат харидларини амалга ошириш жараёнида коррупцияга оид фактлар юзасидан хабар бериш ва қайта алоқа ўрнатиш имконини берадиган очиқ интернет ресурсларини яратиш;

Қайд этилган чора-тадбирлар маҳаллий ҳокимият ва давлат бошқаруви органларининг ўзида ва ҳудудда яшовчи фуқаролар, фуқаролик жамияти институтлари билан ўзаро ҳамкорликда ҳамда комплекс шаклда амалга оширилиши керак. Шубҳасиз, коррупция феномени жамиятда пайдо бўлганлиги ва фақат унинг иштироки билан бартараф этилиши мумкинлиги сабабли муҳим ҳисобланади.

2. Юқоридаги тадбирларни амалга ошириш учун масъул ижрочилар уларнинг фаолият йўналишларига қараб режа билан белгиланади.

3. Амалга оширилган чора-тадбирларнинг кутилаётган натижалар давлат дастурлари. Миллий кенгаш қарорлари билан тасдиқланган тадбирларда белгиланган коррупцияга қарши курашиш сиёсатига мувофиқ бўлиши керак.

Коррупцияга қарши кураш режаларига киритилган тадбирлардан кутилаётган энг мазмунли натижаларни ажратиб оламиз:

- фуқаролар, маҳаллий ҳокимият, давлат бошқаруви органлари ходимларининг коррупцияга қарши курашиш соҳасидаги ҳуқуқий саводхонлик даражасини ошганлиги, коррупцияг нисбатан муросасиз муносабат шаклланганлиги;

- коррупция хавфлари ва омилларининг аниқланиши, олдини олиниши ва бартараф этилиши;

- коррупция хавф-хатарларининг камайтирилиши;

- маҳаллий бюджет маблағларидан мақсадли ва самарали фойдаланилиши таъминланганлиги ва бошқалар.

Қонун ҳужжатларида назарда тутилган коррупцияга қарши чора-тадбирларни амалга ошириш. Коррупцияга қарши кураш дастури:

1) Коррупцияга қарши курашиш бўйича мақсадли дастурнинг паспорти.

Дастурнинг мазкур бўлими қуйидагиларни қамраб олган кириш қисмидан иборат бўлади:

Дастурни амалга ошириш муддати – тахминан 2-3 йил.

Дастурни ишлаб чиқувчи ва буюртмачининг маълумотлари, одатда Худудий кенгаш ёки Миллий кенгаш бўлиши мумкин.

Амалиётда кўп ҳолатларда худудий кенгашларнинг коррупцияга қарши курашиш дастурлари мақсади ўхшаш:

- коррупциянинг олдини олиш тизимини яратиш;
- коррупция даражасини унинг тадбиркорлик фаолиятининг қонунийлиги ва самарадорлигига, давлат органлари фаолиятига, худуддаги фуқароларнинг кундалик ҳаётига таъсирини камайтириш;
- фуқароларнинг, жамият ва давлатнинг ҳуқуқ ва қонуний манфаатларини коррупция кўринишларидан ҳимоя қилишни таъминлаш;
- давлат хизматларини кўрсатиш, давлат ҳокимияти ва бошқарув органларининг функцияларни бажариш ва хизматлар кўрсатишда коррупция даражасини пасайтириш.

Дастурни молиялаштириш манбалари ва ҳажми.

Энг аввало, дастурни молиялаштириш ҳажми тўғридан-тўғри маълум бир худуд бюджетининг имкониятлари, у ердаги коррупция даражаси, дастур вазифаларини бажаришга қаратилган чора-тадбирлар ҳажми ва дастурни амалга ошириш муддатлари билан боғлиқ.

Дастурни амалга оширишдан кутилаётган якуний натижалар. Якуний натижалар рўйхатига қуйидагиларни киритиш мумкин:

- фуқаролик жамиятининг маҳаллий ҳокимият ва давлат бошқаруви органларига бўлган ишончнинг мустаҳкамланиши;
- худудий давлат органларининг норматив-ҳуқуқий ҳужжатларидаги коррупция хавфларининг камайиши;
- демократик институтларнинг заифлашув хавфининг камайтириши ва жамоатчилик назорати субъектларининг нуфузи ортиши;
- бюджет харажатлари оптималлаштирилиши;
- коррупция даражасини пасайтириш орқали бизнес юритиш харажатларининг камайиши;

– инвесторларнинг маҳаллий давлат ҳокимияти органларига бўлган ишонч даражасининг оширилиши ҳисобига ҳудуднинг инвестицион жозибадорлиги ортиши;

– жамиятнинг коррупция кўринишларига нисбатан муросасиз муносабатнинг шаклланиши;

– аҳоли учун давлат хизматларини кўрсатиш сифати ва улардан фойдаланиш имкониятларининг оширилиши;

– аҳолига кўрсатилаётган ижтимоий ёрдам тизимининг тартибга солиниши ва бошқалар.

Дастурнинг мақсадли индикаторлари (кўрсаткичлари).

Ушбу кўрсаткичлар сифатида қабул қилинган коррупцияга қарши курашиш дастурининг самарадор ёки самарасиз эканлигига:

– ҳисобот даврида ҳудудда қабул қилинган норматив-ҳуқуқий ҳужжатларнинг умумий сонидан коррупцияга қарши экспертизадан ўтган норматив-ҳуқуқий ҳужжатлари лойиҳалари улуши (%);

– коррупцияга қарши экспертизадан ўтказилган ҳудудий норматив-ҳуқуқий ҳужжатларда (лойиҳаларда) аниқланган коррупция омилларидан бартараф этилган миқдори улуши (%);

– даромадлар, мол-мулк ва мулкый характердаги мажбуриятлар тўғрисидаги маълумотларнинг тақдим этган ҳудуддаги ходимларнинг мониторингдан ўтказилганлик улуши (%);

– ҳудудларда давлат хизматларини электрон шаклда кўрсатилишининг кўрсаткичи билан кўрсатилган умумий хизматлар сонидagi улуши (%);

– ҳудудда давлат харидларини амалга ошириш соҳасида қонун бузилишлари тўғрисидаги шикоятларнинг умумий сонидан асосли шикоятларнинг улуши (%);

– коррупциянинг олдини олиш ва унга қарши курашиш бўйича ўқитилган ва малакаси оширилган ходимларнинг сони (ўтган йил билан солиштириш);

– коррупцияга қарши курашиш масалалари бўйича ўтказилган тадбирлар сони (ўтган йил билан солиштириш);

– ҳисобот даврида фуқаролардан келиб тушган шикоят ва мурожаатларнинг умумий сонидан аниқланган коррупцияга оид фактларнинг улуши (%);

– ҳудуддаги коррупцияга қарши курашишга ваколатли органлар, Ҳудудий кенгаш сайтларида коррупцияга қарши кураш дастури ва унинг бажарилиши тўғрисидаги ҳисоботнинг жойлаштирилиши.

2) Муаммонинг мазмуни ва уни дастур ёрдамида ҳал қилиш заруратининг асосланганлиги.

Худудий даражада коррупцияга қарши курашиш бўйича дастурларда ушбу бўлимнинг мавжудлиги муҳим ҳисобланади. Бўлимнинг номланиши турлича бўлиши мумкин, аммо моҳиятидан коррупциянинг салбий оқибатлари билан боғлиқ ҳолда дастурни қабул қилиш зарурати аниқлаш керак.

Одатда, ушбу бўлим коррупциянинг давлат даражасида асосий муаммо сифатида тавсифлашдан бошланади ва кейин ушбу муаммонинг маҳаллий даражадаги аҳамияти қайд этилади.

3) Дастурнинг норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар билан асослантирилганлиги (миллий, идоравий ва маҳаллий даражада қабул қилинган ҳужжатлар билан).

4) Дастурни амалга оширишнинг ижтимоий-иқтисодий оқибатлари самарадорлигини баҳолаш.

Албатта, Худудий кенгашлар коррупцияга қарши курашиш бўйича қабул қилган дастурларини амалга ошириш натижасида юқори самардорлик ва натижадорликка эришишга интилади.

5) Коррупцияга қарши курашиш дастурини амалга ошириш бўйича чора-тадбирлар.

Бир қатор дастурларни ўрганиш коррупцияга қарши чора-тадбирларни уларнинг мақсади ва йўналишига қараб гуруҳлаш имконини берди.

Норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар ва уларнинг лойиҳаларини коррупцияга қарши экспертизадан ўтказиш.

Коррупциянинг олдини олишга қаратилган чора-тадбирлар орасида норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар ва уларнинг лойиҳаларини коррупцияга қарши экспертизадан ўтказиш алоҳида муҳим ўрин тутди.

Коррупцияга қарши мониторинг.

Коррупцияга қарши курашиш мониторинги мақсадларини иккига бўлиш мумкин:

Биринчи мақсад, коррупцияга қарши кураш дастурини ишлаб чиқиш, қабул қилиш ва амалга оширилишини таъминлаш:

- а) коррупцияга оид ҳуқуқбузарликларни статистикасини юритиш;
- б) норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар ва бошқа актларни таҳлил қилиш;
- в) коррупциянинг намоён бўлиши юзасидан тадқиқотлар, сўровлар, экспериментлар ўтказиш, тўпланган маълумотларни қайта ишлаш, баҳолаш ва таҳлил қилиш.

Иккинчи мақсад, коррупцияга қарши кураш фаолиятини амалга ошириш самарадорлигини баҳолашни таъминлаш:

а) коррупцияга оид ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш, уларга чек қўйиш ва жавобгарликни таъминлаш чоралари, шунингдек бундай ҳуқуқбузарликлар натижасида этказилган зарарни қоплаш чоралари қўлланилишини ва унинг натижаларини мониторинг қилиш;

б) коррупцияга қарши курашиш соҳасидаги вазиятнинг келгусидаги ҳолати ва ривожланиш тенденциялари прогнозларини ишлаб чиқиш.

Миллий кенгашнинг қарори билан қабул қилинган “Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ва Тошкент шаҳар Коррупцияга қарши курашиш ҳудудий кенгашлари тўғрисида”ги Низом билан Ҳудудий кенгашларга:

- коррупцияга қарши курашиш бўйича чора-тадбирларнинг амалга оширилиши юзасидан мониторингни амалга ошириш;

- ҳудудларда давлат ва хўжалик бошқаруви соҳаларида замонавий усуллар ва ахборот-коммуникация технологиялари асосида коррупцияга қарши мониторинг олиб бориш ва уларнинг мазкур соҳадаги фаолияти бўйича рейтингни тузиш ишларини кузатиш;

- Ҳудудий кенгаш томонидан қабул қилинган қарорларнинг ўз вақтида ижро этилиши юзасидан назоратни ва мониторингни амалга ошириш каби вазифалар ва мажбуриятлар юклатилган.

Коррупцияга қарши мониторингни ўтказиш мақсадлари ва уларга эришиш усуллари ҳақида сўз кетганда, қуйидаги муҳим масалани таъкидлаш жоиз: мониторинг коррупцияга қарши дастур/режани ишлаб чиқишдан олдинги жараён бўлиб, у дастур учун асосий манба ҳамда коррупцияга қарши кураш режасига киритиладиган тадбирларни танлаш мезони ҳисобланади.

Бундан ташқари, коррупцияга қарши мониторингни ўтказишдан мақсад коррупцияга қарши кураш дастурига киритилган у ёки бу чора-тадбирларни амалга ошириш натижаларини таҳлил қилиш ва самарадорлигини баҳолаш ҳамда келгусидаги дастурга ушбу чора-тадбирни қайта киритиш заруратини башорат қилиш деган хулосага келиш мумкин.

Ўйлаймизки, мониторинг кўрсаткичларининг бундай кўринишдаги таҳлили ўтган даврдаги кўрсаткичлар билан маълумотларни таққослаш ва келгусидаги коррупцияга қарши курашиш дастурларига янада такомиллаштирилган чора-тадбирларни киритиш фаолиятида самарали ҳисобланади.

Коррупцияга қарши мониторинг якунланлари бўйича Худудий кенгаш ёки бошқа ваколатли орган вакили томонидан “таҳлил ҳисоботи”, “тадқиқот натижалари”, “Мониторинг натижалари тўғрисида ҳисобот” каби якуний ҳужжатларни ишлаб чиқиши мақсадга мувофиқдир.

Коррупцияга қарши таълим ва тарғибот. Коррупцияга қарши таълим ва тарғибот коррупциянинг олдини олиш чораларидан бири бўлиб, унинг таъсир доиралари ҳудуддаги давлат органлари муҳити ва мансабдор шахсларига ҳамда жамоатчилик институтларига таъсир қилади.

Бизнингча, коррупцияга қарши таълим жамият ва давлат манфаатларини кўзлаб, таълим муассасаларида амалга оширилаётган турли дастурлар асосида шахсни коррупцияга қарши ҳуқуқий онг ва ҳуқуқий маданиятини юксалтириш каби барқарор мақсадли ўқитиш ва тарбиялаш тизимидир.

Миллий қонунчиликда коррупцияга қарши ташвиқотнинг аниқ бир таърифи мавжуд эмас. “Коррупцияга қарши курашиш тўғрисида”ги Қонуннинг 16-моддаси давлат органлари ва бошқа ташкилотлар коррупцияга қарши курашиш мақсадида аҳолининг ҳуқуқий онги ва ҳуқуқий маданиятини юксалтириш, жамиятда коррупцияга нисбатан муросасиз муносабатни шакллантириш бўйича зарур чора-тадбирлар кўриши, шу жумладан коррупцияга қарши курашиш масалаларига доир тушунтириш ишларини амалга ошириши, ҳуқуқий тарбия ва таълимни, илмий-амалий тадбирларни ташкил этиши, ўқув-услугий ва илмий адабиётларни ишлаб чиқиш йўли билан зарур чора-тадбирлар кўриши назарда тутилган³³.

Мазкур Қонуннинг 17-моддага кўра, давлат органлари ва бошқа ташкилотлар ўз мансабдор шахсларининг ҳамда бошқа ходимларининг коррупцияга қарши курашиш соҳасидаги ҳуқуқий саводхонлигини, шу жумладан ҳуқуқий билимлари даражасини ошириш юзасидан зарур чора-тадбирлар кўради деб, 18-моддасига кўра таълим муассасаларида коррупцияга қарши курашиш соҳасидаги ҳуқуқий таълим ва тарбия белгиланган давлат таълим стандартларига мувофиқ амалга оширилади, давлат таълимни бошқариш органлари ва таълим муассасалари коррупцияга қарши курашиш соҳасидаги давлат сиёсатининг асосий йўналишларини инобатга олган ҳолда таълим муассасаларида ҳуқуқий таълим ва тарбияга, мутахассисларни касбий тайёрлашнинг сифатини оширишга, таълим дастурларини доимий равишда

³³ <https://lex.uz/docs/3088008>

такомиллаштириб боришга қаратилган чора-тадбирларни ишлаб чиқади, деб мустахкамланган³⁴.

Коррупцияга қарши таълимнинг мақсади коррупцияга қарши дунёқарашни шакллантириш, ҳукукий онг ва ҳукукий маданият даражасини ошириш, шунингдек, мутахассислар учун қўшимча касбий таълимни олиб боришдан иборат бўлиб, қуйидаги 2 та воситалар ёрдамида амалга ошириш мумкин: мақсадли ўқув жараёни ва мақсадли тарбиялаш жараёни.

Коррупцияга қарши тарғиботнинг мақсади жамиятда коррупцияга қарши курашиш бўйича маърифий тадбирларни олиб бориш, коррупция фактларига нисбатан муросасизлик руҳида тарбиялашдан иборат бўлиб, уни оммавий ахборот воситалари воситасида амалга ошириш мумкин.

Коррупцияга қарши таълим ва тарғиботнинг воситаларини ошириш мумкин, бироқ у коррупцияга қарши курашишда самарали натижаларга эришиш мақсадида ўтказиш зарур бўлади.

Коррупцияга қарши кураш чора-тадбирларини амалга ошириш бўйича ҳисоботлар. Миллий кенгашнинг қарори билан тасдиқланган “Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ва Тошкент шаҳар Коррупцияга қарши курашиш ҳудудий кенгашлари тўғрисида”ги Низомда коррупцияга қарши курашиш бўйича фаолиятни амалга оширувчи ҳудудий давлат органлари раҳбарларининг ҳисоботларини ва маърузаларини эшитиш Ҳудудий кенгашининг вазифаларига киритилган бўлсада, Ҳудудий кенгашнинг ҳисоботини кўриб чиқадиган ёки эшитиб борадиган орган қонунчиликда назарда тутилмаган.

Коррупциянинг олдини олиш бўйича чора-тадбирларни амалга ошириш тўғрисидаги ҳисоботлар қуйидаги босқичлардан иборат бўлган жараён:

- 1) давлат ҳокимияти органлари томонидан маълум давр оралиғида (йиллик, ярим йиллик, чораклик, ҳар ойлик) Ҳудудий ёки Миллий кенгашга коррупцияга қарши чора-тадбирларнинг амалга оширилиши тўғрисида ҳисобот тақдим этиш;
- 2) ваколатли орган томонидан тақдим этилган ҳисоботлар асосида йиллик (ёки бошқа муддатлардаги) йиғма ҳисоботни тайёрлаш;
- 3) йиғма ҳисоботларни умумлаштириш ва таклифлар билан Миллий кенгаш, Президент Администрацияга муҳокама учун киритиш;
- 4) Йиллик йиғма ҳисоботларнинг асосий қоидаларини оммавий ахборот воситаларида ва расмий веб-сайтларда эълон қилиш.

³⁴ <https://lex.uz/docs/3088008>

Ҳисоботларни тақдим этиш коррупцияга қарши чора-тадбирлар дастуридаги якуний қоида бўлиши ва у қуйидаги саволларга жавоб бериши керак:

- дастурда белгиланган барча вазифалар тўлиқ ва кўрсатилган муддатларда тамомланганлиги?

- коррупциянинг олдини олишга қаратилган чора-тадбирларнинг амалга оширилиши натижасида қандай натижаларга эришилганлиги?

- коррупциянинг олдини олиш бўйича амалга оширилган чора-тадбирлар қанчалик самарадор бўлганлиги?

- аниқланган камчиликларни ҳисобга олган ҳолда кейинги режалаштириш даврида коррупциянинг олдини олишга қаратилган чора-тадбирларни амалга оширишда қандай қўшимча ишларни амалга ошириш кераклиги ва бошқалар?

ХУЛОСА

Илмий иш доирасида коррупцияга қарши курашда ҳудудий чора-тадбирларни таҳлил қилиш давомида ҳудудларнинг ўзига хос хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда, Ўзбекистон Республикасида коррупцияга қарши курашиш сиёсатини амалга оширишга қаратилган дастурлар, чора-тадбирларни халқаро стандартлар ва илғор хорижий тажриба ҳамда миллий амалиётни ҳисобга олган ҳолда ишлаб чиқиш ва амалга ошириш таклиф этилади.

Хусусан, илмий иш натижаларига кўра ишлаб чиқилиши режалаштирилаётган ҳудудий чора-тадбирлар дастури қуйидагиларга хизмат қилади:

- ҳудудий даражада коррупцияга оид ҳуқуқбузарликлар даражасининг камайишига, Ҳудудий кенгаш ва ҳудудий органларнинг коррупцияга қарши курашиш ишининг самарадорлиги ва сифати ортишига хизмат қилади;

- коррупцияга қарши курашиш бўйича маълумотлар веб-сайтлар, ижтимоий тармоқлар ва оммавий ахборот воситаларида очик ва фойдаланиш имконини берадиган даражада жойлаштирилиши натижасида аҳолининг ҳокимият органларига ишончи ортади;

- коррупцияга қарши курашиш ва унга мурасизлик муносабатни шакллантириш учун янада самаралироқ кенг қамровли тарғибот ва тарбиявий ишлар олиб борилади.

REFERENCES

1. БМТнинг Коррупцияга қарши конвенцияси. <https://lex.uz/docs/1461329>

2. В.А.Суханов. Международное сотрудничество в борьбе с коррупцией в органах власти - Москва, 2015.- 186 с.
3. <https://lex.uz/docs/3088008>
4. “Ўзбек тилининг изохли луғати”, А.Мадлиевнинг тахрири остида, “Ўзбекистон миллий энциклопедияси” давлат илмий нашриёти, Тошкент.
5. Қозоғистон Республикаси Президентининг расмий сайти.
https://www.akorda.kz/ru/legal_acts/decrees/ob-antikorruptionnoi-strategii-respubliki-kazahstan-na-2015-2025-gody
6. <https://rg.ru/documents/2010/04/15/nacstrategiya-dok.html>
7. Қозоғистон Республикаси Президентининг расмий сайти.
https://www.akorda.kz/ru/legal_acts/decrees/ob-antikorruptionnoi-strategii-respubliki-kazahstan-na-2015-2025-gody
8. https://moirbit.ru/obschestvo/obschestvennaya_bezopasnost/protivodeystvie_korrupsii/plan_protivodeystviya_korrupsii/
9. Коррупцияга қарши курашиш агентлиги расмий сайти.
<https://anticorruption.uz/uzc/item/milliy-kengash-hujjatlari>
10. Адлия вазирлиги расмий сайти. <https://minjust.uz/uz/anticorruption/documents/>
11. Давлат божхона қўмитаси расмий сайти. [https://customs.uz/uploads/390d852a-3b8f-5ad3-266e-382a39d414e3_media .pdf](https://customs.uz/uploads/390d852a-3b8f-5ad3-266e-382a39d414e3_media.pdf)
12. <https://lex.uz/docs/3088008>